

Κείμενα Πολιτικής (Policy Briefs) / 9

Εργατικό κίνημα και συνδικαλιστική δράση στη Θεσσαλονίκη στις αρχές του 20ού αιώνα (1900-1912)

Το παράδειγμα της Φεντερασιόν: Συμπεράσματα και διδάγματα για τη δράση των συνδικάτων σήμερα

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΚΑΤΣΟΡΙΔΑΣ

1. Εισαγωγή

Η κατάσταση του εργατικού-συνδικαλιστικού κινήματος σήμερα, από οργανωτική, πολιτική και ιδεολογική άποψη, έχει φτάσει σε οριακό σημείο. Αυτό έδειξε και η αδυναμία του να αντιμετωπίσει με επιτυχία τη ληλασία των εργασιακών και των κοινωνικών δικαιωμάτων από την εφαρμογή της πολιτικής των Μνημονίων. Η ανάγκη συνεπώς για μια ολική επαναφορά των εργατικών αγώνων στο προσκήνιο, προκειμένου οι δυνάμεις της εργασίας να μπορέσουν να βάλουν φραγμό στη συνέχιση της κοινωνικής καταστρο-

φής στη χώρα μας –τέτοιας μάλιστα που δεν έχουμε γνωρίσει άλλοτε σε περίοδο ειρήνης– είναι υπαρκτή.

Επειδή η μελέτη της ιστορίας γίνεται με σκοπό να αποφευχθούν λάθη στο μέλλον, η ανασυγκρότηση του εργατικού-συνδικαλιστικού κινήματος δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί μη λαμβάνοντας υπόψη την τεράστια εμπειρία του παρελθόντος. Υπό αυτή την έννοια, κρίναμε σκόπιμη την ανίχνευση αυτής της εμπειρίας μέσα από τη μελέτη της Φεντερασιόν στη Θεσσαλονίκη. Η ανάπτυξη του εργατικού και του συνδικαλιστικού κινήματος στις αρχές του 20ού αιώνα, και συγκεκριμένα το παράδειγμα της δημιουργίας της

Φεντερασιόν, έχει κάποιες ιστορικές αναλογίες με την εποχή μας και μπορεί να οδηγήσει σε χρήσιμα συμπεράσματα για την ανασυγκρότηση και τη δράση των συνδικάτων σήμερα.

Η Θεσσαλονίκη μέχρι τον Μεσοπόλεμο γνώρισε σημαντικές κοινωνικές και πολιτικές ανακατατάξεις και αλλαγές. Μέσα σε 26 χρόνια έζησε την επανάσταση των Νεότουρκων· έγιναν οι πρώτες απεργιακές κινητοποιήσεις· δημιουργήθηκε η μαζικότερη εργατική σοσιαλιστική οργάνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η «Φεντερασιόν»· συμμετείχε στους δύο Βαλκανικούς Πολέμους και έπειτα από αυτούς βρέθηκε με άλλη κρατική υπόσταση· βίωσε τον λεγόμενο «εθνικό διχασμό»¹ δέχτηκε πολλές χιλιάδες πρόσφυγες μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή μετατρεπόμενη σε πρωτεύουσα των προσφύγων και γενικά της φτωχολογιάς και της εργατιάς· είδε να αλλάζει η εθνολογική της σύνθεση· έζησε την εργατική εξέγερση τον Μάιο του 1936. Ήταν το σταυροδρόμι Ανατολής και Δύσης, Βορρά και Νότου, γι' αυτό και ήταν η πόλη των μεγάλων αντιθέσεων.

Από όλα αυτά τα σημαντικά γεγονότα, θα μας απασχολήσει μόνο η μελέτη των διεργασιών που οδήγησαν στην ίδρυση και τη λειτουργία της Σοσιαλιστικής Εργατικής Ομοσπονδίας Θεσσαλονίκης, γνωστής και ως Φεντερασιόν, το 1909, όταν η Θεσσαλονίκη υπαγόταν ακόμη στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Η δράση της Φεντερασιόν έχει άμεση σχέση με τις σοβαρές ανακατατάξεις που συνέβησαν στην εργατική τάξη της πόλης και της ευρύτερης περιοχής και κατέχει σημαντική θέση στην ιστορία του εργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Ουσιαστικά, η ιστορία της Φεντερασιόν έχει δύο φάσεις: Η πρώτη είναι από την ίδρυση της οργάνωσης, το 1909, έως το 1912, όταν η ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας ανήκε στην Οθωμανική Αυτοκρατο-

ρία, ενώ η δεύτερη από το 1912, όταν η Θεσσαλονίκη ενώθηκε με την υπόλοιπη Ελλάδα, μέχρι το 1918, οπότε και συμμετείχε στην ίδρυση τόσο της ΓΣΕΕ όσο και του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδος (ΣΕΚΕ), το οποίο το 1924 μετονομάστηκε σε ΚΚΕ.

Παρακάτω επιχειρείται η περιγραφή των διαδικασιών συγκρότησης της εργατικής τάξης στη Θεσσαλονίκη στις αρχές του 20ού αιώνα, η διερεύνηση των κοινωνικών συνθηκών που ώθησαν στη δημιουργία της Φεντερασιόν, η περιγραφή των χαρακτηριστικών και της λειτουργίας της, ενώ επίσης επιχειρείται να διερευνηθεί μέσα από ποιες διαδικασίες συσπείρωσε ευρύτερα εργατικά στρώματα της περιοχής.

2. Οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες στη Θεσσαλονίκη

Προς τα τέλη του 19ου και αρχές του 20ού αιώνα αρχίζει να σχηματίζεται στην Οθωμανική Αυτοκρατορία η τουρκική αστική τάξη ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων στην ευρύτερη περιοχή. Στην περιοχή της Βέροιας-Νάουσας-Έδεσσας υπάρχει αναπτυσσόμενη υφαντουργία, στην Κοζάνη γουνοποιία, στον Έβρο αναπτύσσεται η μεταξουργία, ενώ ο καπνός αποτελεί τα βασικότερα προϊόντα, του οποίου η επεξεργασία γίνεται σε Θεσσαλονίκη, Καβάλα, Σέρρες, Δράμα και Ξάνθη.² Μάλιστα, η επεξεργασία καπνού στη Θεσσαλονίκη αποτελεί τον βασικότερο βιομηχανικό κλάδο· το 1903 περίπου 100 επιχειρήσεις ασχολούνται με αυτή την οικονομική δραστηριότητα. Σε αυτό τον κλάδο είναι επενδυμένο το μισό από το βιομηχανικό κεφάλαιο της πόλης, όπου κυριαρχούν δώδεκα μεγάλες επιχειρήσεις (1 αμερικανική, 2 γαλλικές, 1 αυστριακή, 1 βελγική, 1 οθωμανική τουρκική, 2 οθωμανικές ντομνέδων, 1 οθωμανική ισραηλιτική, 3 οθωμανικές ελληνικές) και απασχολούνται περίπου 10.000 εργάτες κατά μέσο όρο κάθε χρόνο για ένα εξάμηνο.³

Η Θεσσαλονίκη, λόγω της προνομιακής γεωπολιτι-

1. Μια λογοτεχνική περιγραφή των γεγονότων που συνέβησαν στη Θεσσαλονίκη εκείνη την εποχή κάνει ο Βασίλης Τσιράκης στο μυθιστόρημά του *Σελανίκ* (2012).

2. Βλ. Δάγκας και Αποστολίδης (1986: 27-28 και 39).

3. Βλ. Μοσκόφ (1979: 264).

κής της θέσης, εξελίσσεται σε βασικό κέντρο οικονομικής ανάπτυξης εκείνη την περίοδο (τράπεζες, εμπόριο, βιομηχανία, βιοτεχνία, ναυτιλία, αλιεία). Επιπλέον, προχωρούν μια σειρά αναπτυξιακά έργα υποδομής, όπως ο εκσυγχρονισμός του λιμανιού και η σιδηροδρομική σύνδεση με τον υπόλοιπο βαλκανικό και ευρωπαϊκό χώρο, προκειμένου να εξυπηρετήσουν αυτή την ανάπτυξη. Από το 1871 έως το 1881 ολοκληρώνεται η σύνδεση της σιδηροδρομικής γραμμής με το Βελιγράδι, ενώ από το 1892 έως το 1894 γίνεται η σύνδεση με το Μοναστήρι. Επίσης, από το 1893 μέχρι το 1896 ολοκληρώνεται η σύνδεση της Θεσσαλονίκης με την οθωμανική πρωτεύουσα, ενώ το 1891 εγκαινιάζεται και το τραμ. Παρόμοια ανάπτυξη έχει και η κίνηση του λιμανιού. Καπνά, ακατέργαστο μετάξι, όπιο, δέρματα, σιτηρά αποτελούν τις εξαγωγές της, ενώ υφάσματα, τρόφιμα και βιομηχανικά προϊόντα αποτελούν τις εισαγωγές της.⁴

Ως αποτέλεσμα αυτών των διεργασιών, η Θεσσαλονίκη μετατρέπεται στη δεύτερη, μετά την Κωνσταντινούπολη, βιομηχανική και εμπορική πόλη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η οποία το 1912 έχει πληθυσμό περίπου 160.000 άτομα. Οι παραγωγικές δυνάμεις αυξάνονται συνολικά στον βορειοελλαδικό χώρο κατά 200% μεταξύ 1820 και 1912.⁵ Το πόσο σημαντική υπήρξε η οικονομική ανάπτυξη ολόκληρης της περιοχής αυτή την περίοδο φαίνεται από τα στοιχεία που ακολουθούν: Στην Κωνσταντινούπολη, το 1912, λειτουργούσαν 322 εργοστάσια σε 40 κλάδους, που απασχολούσαν 32.000 εργάτες, καθώς και εργοστάσιο επισκευής σιδηροδρομικών οχημάτων. Στη Θεσσαλονίκη υπήρχαν 20 εργοστάσια, 11 κλάδων, με 10.000 εργάτες. Στην Ανδριανούπολη είχε αναπτυχθεί σημαντική βιομηχανία μεταξωτών (4 εργοστάσια), καθώς και ένα εργοτάξιο οχημάτων με 350 εργάτες. Στις μικρές πόλεις της Θράκης υπήρχαν σημαντικοί αλευρόμυλοι, στους οποίους εργάζονταν από 80 έως 200 εργάτες. Στην Ξάνθη (Ισκετσέ) απασχολούνταν 6.000

εργάτες στην επεξεργασία των καπνών, στη Δράμα 5.000 και στην Καβάλα 16.000. Στα Σκόπια, στη Γευγελή, στο Κιλκίς, στην Έδεσσα (Βοδενά), στις Σέρρες και στη Νάουσα λειτουργούσαν από μία έως τέσσερις βιομηχανίες καπνού, υφαντικής, μεταξουργίας και αλευροποιίας. Στο Μοναστήρι υπήρχαν πέντε εργοστάσια εκ των οποίων τα τέσσερα ήταν υφαντουργεία με 250 εργάτες το καθένα.⁶

Επακόλουθο αυτής της ανάπτυξης ήταν η εμφάνιση της εργατικής τάξης. Συγκεκριμένα, από τους 25.000 που αποτελούσαν την εργατική τάξη της πόλης περίπου 12.000 άτομα, δηλαδή σχεδόν το 50%, απασχολούνταν στη βιομηχανία και από αυτούς οι μισοί απασχολούνταν μόνο εποχιακά στην επεξεργασία του καπνού, όπου ένα μεγάλο ποσοστό ήταν γυναίκες και παιδιά. Άλλοι 3.000 ήταν αγροτικοί εργάτες, περίπου 2.000 άτομα ήταν εργαζόμενοι στις οικοδομές και 3.000 εργάζονταν στο λιμάνι. Επίσης, ένα σημαντικό μέρος της εργατικής τάξης της πόλης ήταν οικιακό προσωπικό (ο αριθμός τους κυμαινόταν από 5.000 ως 10.000 άτομα στα 1910).⁷

Όμως, οι συνθήκες διαβίωσης ήταν άθλιες. Ο εργάτης, ο βοηθός τεχνίτη, ο λιμενεργάτης και ο υπηρέτης, μαζί με τις οικογένειές τους –δηλαδή ο μισός πληθυσμός της πόλης το 1820 και τα 2/3 του πληθυσμού της πόλης το 1908– μόλις που εξασφάλιζαν την αναγκαία σε θερμίδες διατροφή για τις οικογένειές τους. Όπως επισημαίνει ο Μοσκόφ: «Είναι χαρακτηριστικό για την επίδραση του πολιτικού εποικοδομήματος πάνω στις βιοτικές συνθήκες το ότι κατά το ίδιο διάστημα το εισόδημα των ανάλογων κοινωνικών στρωμάτων αυξάνεται τουλάχιστο κατά 300% στο ελεύθερο ελλαδικό κράτος –παρακολουθεί έστω και από μακριά την ανάλογη γενική αύξηση της παραγωγής· έτσι στα 1907 το μέσο ημερομίσθιο στο ελεύθερο κράτος –όσο και αν μένει γλίσχρο– ωστόσο ανεβαίνει σε 5 χρ. φρ· είναι τρεις φορές ανώτερο από το βορειοελλαδικό».⁸

4. Για περισσότερα σχετικά με την οικονομική ανάπτυξη της Θεσσαλονίκης μέχρι το 1912 βλ. Μοσκόφ (1979: 259-265).

5. Βλ. Μοσκόφ (1979: 271).

6. Βλ. Μοσκόφ (1979: 362, υποσημείωση 1).

7. Βλ. Μοσκόφ (1979: 271).

8. Βλ. Μοσκόφ (1979: 272-273).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, όπου συνυπήρχαν οι εξελισσόμενες καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής με τον απαρχαιωμένο ασιατικό τρόπο παραγωγής και τις φεουδαρχικές δομές –συνεπικουρούμενα από τη γραφειοκρατία και το συντηρητικό θεοκρατικό πολιτικό σύστημα του σουλτάνου, από την ανάπτυξη των διεκδικήσεων των διαφόρων εθνοτήτων και τις έντονες κοινωνικές αντιθέσεις, καθώς και από την εκδήλωση οικονομικής κρίσης– ξεσπά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία⁹, στις 23 Ιουλίου 1908, η επανάσταση των Νεότουρκων¹⁰ ως φορέας της αστικοδημοκρατικής αλλαγής, μέσα σε ένα πρωτοφανές απεργιακό κύμα, που έλαβε χώρα σε όλες τις σημαντικές πόλεις της Αυτοκρατορίας από τον Αύγουστο έως τον Οκτώβριο. Στη Μακεδονία η απεργία ήταν γενική. Συμμετείχαν περίπου 30.000 εργάτες – ουσιαστικά το σύνολο της εργατικής τάξης της περιοχής. Η επανάσταση των Νεότουρκων αξιοποίησε την εργατική αναταραχή συμμαχώντας με την εργατική τάξη, προκειμένου να πιέσει το πολιτικό κατεστημένο και να επικρατήσει. Οι καπνεργάτες πρωτοστάτησαν στο απεργιακό κίνημα

9. Η εν λόγω κρίση, όπως επισημαίνει ο Μοσκόφ (1974: 127 και 135), είναι μια από τις χειρότερες οικονομικές κρίσεις στην ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι σοδειές, οι οποίες είναι ήδη μειωμένες εδώ και πολλά χρόνια, αυτόν το χρόνο είναι ιδιαίτερα φτωχές, με συνέπεια βίαια αγροτικά ξεσπάσματα ενάντια στους γαιοκτήμονες.

10. Οι Νεότουρκοι ήταν το τουρκικό, μεταρρυθμιστικό-φιλελεύθερο κόμμα «Ένωση και Πρόοδος», το οποίο ιδρύθηκε σε συνέδριο που έγινε στο Παρίσι στις 4-9 Φεβρουαρίου 1903. Η επανάσταση των Νεότουρκων πρώτα ξέσπασε στο Μοναστήρι και αμέσως μετά στη Θεσσαλονίκη. Στο κίνημα των Νεότουρκων εντάχθηκαν αξιωματικοί, πολιτικά πρόσωπα και διανοούμενοι, οι οποίοι ξεσηκώθηκαν ζητώντας την επαναφορά του Συντάγματος του 1876, υιοθετώντας το σύνθημα «Ελευθερία – Ισότητα – Δικαιοσύνη». Βασικοί στόχοι του κινήματος ήταν η κατάλυση της απολυταρχίας του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ και η εγκαθίδρυση ενός εκσυγχρονισμένου κράτους στα ευρωπαϊκά πρότυπα, που έπρεπε να είναι συγκεντρωτικό, ώστε να μπορέσει να διατηρήσει την εδαφική ακεραιότητα της Αυτοκρατορίας και να αντισταθεί στις επεμβάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων, στο οποίο όμως το τουρκικό στοιχείο θα διατηρούσε την κυρίαρχη θέση. Το κίνημα των Νεότουρκων υπήρξε αρχικά, σε μεγάλο βαθμό, συνέχεια του κινήματος των Νεο-οθωμανιστών του 1876.

που είχε ξεσπάσει, ενώ τους ακολούθησαν οι εργάτες του εργοστασίου ηλεκτρισμού, του φωταερίου, οι τροχιοδρομικοί, οι σιδηροδρομικοί, οι λιμενεργάτες και οι υπάλληλοι του Δημοσίου. Τα αιτήματα των απεργών αφορούσαν κατά κύριο λόγο ζητήματα αυξήσεων στους μισθούς, λιγότερες εργάσιμες ώρες, καλύτερες συνθήκες εργασίας, αλλά ταυτόχρονα εξέφραζαν την αγανάκτησή τους και ενάντια στην εργοδοσία.¹¹ Σε διάστημα πέντε μηνών μετά την επανάσταση των Νεότουρκων σημειώθηκαν 111 απεργίες, από τις οποίες οι 31 έγιναν στη Θεσσαλονίκη.¹²

Με την αλλαγή του καθεστώτος και την ανατροπή του σουλτάνου άρχισε να υπάρχει η προσδοκία για ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις σε όλα τα επίπεδα. Δόθηκε περαιτέρω ώθηση στην καπιταλιστική ανάπτυξη, ενώ πήρε παράταση χρόνου η διάλυση της πολυεθνικής αυτοκρατορίας, εφόσον οι λαοί θεώρησαν ότι οι Νεότουρκοι μπορούσαν να λύσουν τα προβλήματά τους σε φιλολαϊκή κατεύθυνση. Μάλιστα, οι απεργοί πέτυχαν περί τα τέλη Νοεμβρίου 1908 μερική ικανοποίηση των αιτημάτων τους, με αύξηση των ημερομισθίων κατά 15% έως 20%, ανάλογα με τις περιπτώσεις.¹³ Η ελληνική κοινότητα στη Θεσσαλονίκη τάχθηκε ευθύς εξαρχής με το μέρος του Νεοτουρκικού Κομιτάτου.¹⁴

Μέσα σε αυτές τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες αναπτύχθηκε και η εργατική τάξη στην πόλη –και γενικότερα στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας– και έγιναν τα πρώτα βήματα του σοσιαλιστικού κινήματος στην επικράτεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μάλιστα, η επανάσταση των Νεότουρκων συνέβαλε αποφασιστικά στη ραγδαία ανάπτυξη του εργατικού και του σοσιαλιστικού κινήματος στη Θεσσαλονίκη, όπου το εβραϊκό προλεταριάτο διαδραμάτιζε πρωταγωνιστικό ρόλο, καθώς ήταν το πιο πολυπληθές (αποτελούσε τα 2/3 του πληθυσμού) από όλες τις άλλες εθνικές κοινότητες.

11. Βλ. Μοσκόφ (1974: 134-135 και 209, υποσημείωση 3). Επίσης, βλ. Ιλιτζάκ (2004: 23).

12. Τα στοιχεία αναφέρονται στο Ιλιτζάκ (2004: 23).

13. Αναφέρεται στο Μοσκόφ (1979: 339).

14. Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών (1989: 31).

3. Η Φεντερασιόν και τα πρώτα βήματα του εργατικού κινήματος

Καρπός όλων των προαναφερθέντων εξελίξεων ήταν η ίδρυση της Φεντερασιόν, ένα χρόνο μετά την επανάσταση των Νεότουρκων. Συγκεκριμένα, στις 24 Ιουλίου 1909 από τη συνένωση αφενός της Βουλγαρικής Σοσιαλδημοκρατικής Ομάδας, που δρούσε στη Θεσσαλονίκη –τα μέλη της ήταν γνωστά και ως «στενοί», λόγω των επαναστατικών απόψεών τους¹⁵, και αφετέρου από την εργατική λέσχη, η οποία είχε δημιουργηθεί από Εβραίους εργάτες σοσιαλιστικών κατευθύνσεων και είχε μετονομαστεί τον Απρίλιο του 1909 σε «Εργατικό Σύνδεσμο Θεσσαλονίκης», ιδρύθηκε η «Σοσιαλιστική Εργατική Ομοσπονδία Θεσσαλονίκης» (Ασοσιασιόν Οβραδέρα ντε Σαλόνικα), γνωστή και ως Φεντερασιόν.¹⁶ Είχαν βέβαια προηγηθεί εργατικές διαδηλώσεις ενάντια στα αντεργατικά νομοθετήματα που ετοίμαζαν οι Νεότουρκοι προκειμένου να θέσουν υπό τον έλεγχό τους τα συνδικάτα.

Το απεργιακό κίνημα που είχε ξεσπάσει πήρε μεγάλες διαστάσεις για τα δεδομένα της Αυτοκρατορίας, επειδή μετά την αντεπανάσταση που επιχείρησε ο σουλτάνος Αβδούλ Χαμίτ, τον Απρίλιο του 1909, και την εκ νέου κυριαρχία των Νεότουρκων αυτοί στράφηκαν κατά των εργατικών δικαιωμάτων και της σοσιαλιστικής ιδεολογίας.

Από τον Ιανουάριο του 1910 η ριζοσπαστική πολιτική των Νεότουρκων τελειώνει, καθώς αυτοί έλαβαν μια σειρά αντεργατικά μέτρα, συνδυασμένα με μέτρα ενάντια συνολικά στην αντιπολίτευση. Αφορμή για τη λήψη μέτρων ενάντια στις εργατικές οργανώσεις και

στους σοσιαλιστές, ιδιαίτερα από τον Ιανουάριο ως τον Ιούλιο του 1910, έδωσε μια δυναμιτιστική απόπειρα που έγινε ενάντια στο κτίριο της Βουλής. Πολλά εργατικά στελέχη εξορίστηκαν, ενώ η Φεντερασιόν αναγκάστηκε να κλείσει τα γραφεία και τη Λέσχη της τον Νοέμβριο του ίδιου έτους.¹⁷ Ως αποτέλεσμα των εργατικών αναταραχών, οι οποίες θα εκδηλώνονταν συχνά στο εξής λόγω της έντονης λαϊκής δυσαρέσκειας, ακολούθησε διωγμός βασικών ηγετικών στελεχών των εργατικών και σοσιαλιστικών οργανώσεων καθ' όλη την περίοδο μέχρι το 1912, με συνεχείς φυλακίσεις και απελάσεις.¹⁸

Οι Νεότουρκοι, ταυτίζοντας το συνδικαλισμό και τις απεργιακές διεκδικήσεις με το σοσιαλισμό, στρέφονται κατά της εργατικής τάξης και θεωρούν ότι ο σοσιαλισμός και ο συνδικαλισμός πρέπει να συντριβούν, επειδή βλάπτουν την ανάπτυξη της εθνικής βιομηχανίας. Η αποσύνδεσή τους από τους αρχικούς τους συμμάχους τούς ώθησε σε σκλήρυνση της στάσης τους προκειμένου να καταφέρουν να επιβιώσουν.¹⁹

Συγκεκριμένα, για πρώτη φορά το 1909, γιορτάστηκε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία η εργατική Πρωτομαγιά οργανωμένη από τον «Εργατικό Σύνδεσμο» Θεσσαλονίκης, η οποία είχε μεγάλη επιτυχία, με αποτέλεσμα να προκαλέσει την αντίδραση της κυβέρνησης των Νεότουρκων. Στις 6-6-1909 ο «Εργατικός Σύνδεσμος» οργάνωσε νέο μεγάλο συλλαλητήριο με βασικά αιτήματα: 1) να μην περιορίζονται τα πολιτικά δικαιώματα των εργατών που κάνουν συγκεντρώσεις ή απεργούν και 2) να περάσουν στη Βουλή νόμοι υπέρ των δικαιωμάτων των εργατών.

Στις 19 Ιουνίου 1909 οργανώθηκε νέα κινητοποίηση, στην οποία συμμετείχαν 23 οργανώσεις και 6.000

15. Οι «στενοί» είχαν σχέση με την ανάλογη τάση του Εργατικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος Βουλγαρίας, το οποίο ιδρύθηκε το 1891, εξού και το όνομά τους. Η εν λόγω τάση αποχώρησε οριστικά από τη Φεντερασιόν στις 20 Νοεμβρίου 1909. Όμως, παρά την αποχώρηση αυτή, η Φεντερασιόν παρέμεινε η μαζικότερη εργατική οργάνωση. Για περισσότερα σχετικά με αυτό βλ. Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών (1989: 58-66).

16. Η ιδρυτική συνέλευση της Φεντερασιόν πραγματοποιήθηκε λίγο μετά, τον Αύγουστο του 1908. Για περισσότερα βλ. Μοσκόφ (2004: 137-140).

17. Βλ. Μοσκόφ (1979: 363).

18. Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών (1989: 75-76).

19. Τη στροφή των Νεότουρκων προς την αυταρχική διακυβέρνηση την εκφράζει αναλυτικότερα ο υπουργός Δημοσίων Έργων, ο Ντζαβίτ Μπέης, σε λόγο του στη Θεσσαλονίκη κατά την κατάθεση του θεμέλιου λίθου του νέου σιδηροδρομικού σταθμού της πόλης. Για περισσότερα σχετικά με την ομιλία του Ντζαβίτ Μπέη βλ. Μοσκόφ (1979: 367-369).

άτομα, ενώ διανεμήθηκε φυλλάδιο γραμμένο σε πέντε γλώσσες (εβραϊκά, τουρκικά, ελληνικά, βουλγάρικα και γαλλικά), αντανακλώντας έτσι την πολυεθνική δομή του προλεταριάτου της Θεσσαλονίκης.²⁰ Το ίδιο μεγάλη ήταν και η αμέσως επόμενη διαδήλωση, που οργανώθηκε στις 23 Ιουλίου 1909 με αφορμή την πρώτη επέτειο από την επανάσταση των Νεότουρκων, προβάλλοντας τα ίδια αιτήματα.²¹

Η δυναμική των απεργιακών κινητοποιήσεων έδωσε νέα ώθηση στην οργάνωση της εργατικής τάξης, ενώ η κυβέρνηση υποχώρησε λέγοντας ότι θα περιορίσει το δικαίωμα της απεργίας μόνο για τους δημόσιους υπαλλήλους και για όσους εργάζονται σε επιχειρήσεις Κοινής Ωφέλειας.²²

Ακριβώς την επομένη της διαδήλωσης της 23ης Ιουλίου 1909, και μέσα σε αυτό το πολιτικό και κοινωνικό κλίμα, ιδρύθηκε η Φεντερασιόν από τη συνένωση των δύο οργανώσεων²³ που προαναφέρθηκαν.

Το 1910 η Φεντερασιόν οργάνωσε εκδήλωση για την Πρωτομαγιά, στην οποία απήργησαν 12.000 άτομα, ενώ στη διαδήλωση πήραν μέρος 7.000 εργάτες – ανάμεσά τους και ο διάσημος σοσιαλιστής διανοούμενος και ηγετική φυσιογνωμία της Β΄ Σοσιαλιστικής Διεθνούς Κριστιάν Ρακόφσι, ο οποίος μάλιστα έδωσε και διάλεξη στα γραφεία της Φεντερασιόν. Ανάλογες θα είναι οι κινητοποιήσεις και στις εργατικές Πρωτομαγιές του 1911 και του 1912, ο μαζικός χαρακτήρας των οποίων, με χιλιάδες εργαζομένους να συμμετέχουν στις διαδηλώσεις, ήταν αποτέλεσμα τόσο της εξάντλησης της υπομονής των ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων όσο και της όξυνσης της οικονομικής κρίσης, η οποία, ενώ είχε αποσοβηθεί το 1909, τώρα έκανε την επανεμφάνισή της με πιο έντονο τρόπο.²⁴

Γενικά, η Φεντερασιόν πρωτοστάτησε στη συσπείρωση της εργατικής τάξης, στην οργάνωσή της

σε συνδικάτα και στην υπεράσπιση των πολιτικών της δικαιωμάτων. Η επιρροή που άσκησε, όχι μόνο στη Θεσσαλονίκη, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας, καθώς και ο πολυεθνικός της χαρακτήρας, αποδεικνύουν ότι ήταν η σημαντικότερη εργατική-σοσιαλιστική οργάνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τα στοιχεία αποδεικνύουν του λόγου το αληθές. Σύμφωνα με τον Μοσκόφ, πριν ακόμη ιδρυθεί η Φεντερασιόν, ήδη από τον Ιούλιο του 1909, υπήρχαν στη Θεσσαλονίκη 19 εργατικά συνδικάτα με 7.000 μέλη, εκ των οποίων οκτώ από αυτά τα κατεύθυνε ο Εργατικός Σύνδεσμος, τέσσερα το Σοσιαλδημοκρατικό Κέντρο, ένα οι Νεότουρκοι και έξι η ελληνική «Οργάνωση».²⁵ Από τα δώδεκα συνδικάτα που επηρέαζε η Φεντερασιόν το 1910, μόνο τέσσερα ήταν πολυεθνικά, ενώ τα άλλα οκτώ ήταν «εθνικά». Ειδικότερα, το 1910, η Φεντερασιόν επηρέαζε το ισραηλίτικο σωματείο των καπνεργατών με 1.000 μέλη, το ισραηλίτικο σωματείο των εμποροϋπαλλήλων με 30-50 μέλη (σε ένα σύνολο 500 συνδικαλισμένων του κλάδου), το ισραηλίτικο σωματείο των εργατών σιγαροχάρτων «Λουξ» με 500 μέλη και της εταιρείας «Αβενίρ» με 100 μέλη. Επίσης, επηρέαζε τα βουλγαρικά σωματεία των τυπογράφων με 23 μέλη, των υποδηματεργατών με 30 μέλη, των χαλκουργών με 20 μέλη και των ραπτεργατών με 20 μέλη. Τέλος, επηρέαζε και τα μεικτά σωματεία, όπου είχε 40 μέλη από τους 300 εργάτες της μεταλλουργίας, 30 μέλη από τους 300 λευκοσιδηουργούς, 50 υφαντουργούς και 40 λατόμους.²⁶

Το πόσο σημαντικό ρόλο έπαιξε η οργάνωση των εργατών σε συνδικάτα φαίνεται τόσο από τα μεροκάματα όσο και από τον εργάσιμο χρόνο. Συγκεκριμένα, πριν το 1908 το μεροκάματο ήταν 15 γρόσια για τους άνδρες και 5 γρόσια για τις γυναίκες και το ωράριο

20. Βλ. Ιλιτζάκ (2004: 28).

21. Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών (1989: 46-50).

22. Βλ. Μοσκόφ (1979: 343).

23. Βλ. Μοσκόφ (1974: 137-139· 1979: 366-367 και 370).

24. Βλ. Μοσκόφ (1974: 158 και 162).

25. Η «Οργάνωση» δημιουργήθηκε το 1906 από Έλληνες εμπόρους, μικροεπαγγελματίες, κτηματίες, υπαλλήλους, ιερωμένους και δασκάλους με σκοπό την ειρηνική διείσδυση για την ανάληψη της πολιτιστικής ηγεμονίας μέσα στο οθωμανικό κράτος από το ελληνικό στοιχείο. Βλ. Μοσκόφ (1979: 288-289, 275 κ.έ).

26. Βλ. Μοσκόφ (1979: 348-349).

ήταν 12-13 ώρες την ημέρα. Όμως, μεταξύ 1908 και 1910 αυξήθηκε σε 35 γρόσια για τους άνδρες και 10 γρόσια για τις γυναίκες και με οκτάωρο εργασίας μετά την οργάνωσή τους σε συνδικάτα.²⁷

Αν μάλιστα λάβουμε υπόψη ένα πολύ σοβαρό ζήτημα, που αρκετές φορές αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα για τη συγκρότηση της εργατικής τάξης στη Θεσσαλονίκη και την ευρύτερη περιοχή, δηλαδή το ζήτημα των εθνικών προκαταλήψεων (λόγω της πολυεθνικότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας), τότε η στάση και η δράση της Φεντερασιόν μόνο θετικά μπορεί να καταγραφεί.²⁸

4. Ο ρόλος της Φεντερασιόν στην αποκατάσταση της ταξικής ενότητας

Η καλλιέργεια εθνικιστικού αισθήματος από τις ανερχόμενες αστικές τάξεις και τα εθνικά κράτη των Βαλκανίων προκειμένου να διεκδικήσουν και να διευρύνουν τις εδαφικές τους βλέψεις, καθώς και η αποδοχή από τις εργατικές-λαϊκές μάζες αυτών των κηρυγμάτων, εμπόδιζε την ταξική ενότητα της εργατικής τάξης, εφόσον την ενέπλεκε σε εθνικιστικές διεκδικήσεις. Αντίθετα, η Φεντερασιόν, παρόλο που συσπείρωνε κυρίως Εβραίους εργάτες, εντούτοις προσπαθούσε να αμβλύνει τις χωριστικές τάσεις, προωθώντας την αντίληψη «ένα συνδικάτο για κάθε επάγγελμα», το οποίο θα συσπείρωνε τους εργάτες όλων των εθνικότητων. Μάλιστα, όταν ξέσπασαν οι Βαλκανικοί Πόλεμοι κράτησε στάση ειρηνιστική, ενάντια στον πόλεμο, προπαγανδίζοντας την ιδέα της Βαλκανικής Λαϊκής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας, η οποία θα έβαζε οριστικά τέλος στην εθνική, θρησκευτική και κοινωνική καταπίεση. Η προβολή αυτού του συνθήματος καθορίστηκε από τις περιορισμένες δυνατότητες παρέμβασης των σοσιαλιστών στην πολυεθνική εργατική τάξη

27. Βλ. Μοσκόφ (1979: 350).

28. Για περισσότερα σχετικά με την κατάσταση της εργατικής τάξης ανά εθνότητα βλ. Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών (1989: 94-102). Επίσης, σχετικά με την πολυεθνικότητα της εργατικής τάξης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία βλ. Μοσκόφ (1974: 143-144).

της περιοχής, η οποία –εκτός του ότι ήταν ολιγάριθμη σε σχέση με τις αγροτικές μάζες– ήταν ταυτόχρονα επηρεασμένη από τις εκάστοτε εθνικιστικές προκαταλήψεις που καλλιεργούσαν οι ανερχόμενες εθνικές αστικές τάξεις των Βαλκανίων. Κατά συνέπεια, η παρέμβαση των σοσιαλιστών ήταν από τη φύση της περιορισμένη λόγω αφενός της αδυναμίας της εργατικής τάξης να βάλει τη δική της σφραγίδα στη λύση των εθνικών προβλημάτων των Βαλκανίων και αφετέρου επειδή την πρωτοβουλία των κινήσεων την είχαν οι εθνικές αστικές τάξεις της περιοχής, που καθεμιά, για να επικρατήσει έναντι των άλλων, έπρεπε να καλλιεργεί τα εθνικιστικά μίσση και τα μιλιταριστικά αισθήματα.²⁹ Κατ' αναλογία λοιπόν αυτής της πολυεθνικότητας που υπήρχε στη Θεσσαλονίκη επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η Φεντερασιόν διατήρησε στο εσωτερικό της την ομοσπονδιακή μορφή. Αυτό πρακτικά σήμαινε ότι αποτελούνταν από εθνικά τμήματα, που το καθένα έκανε τη δική του εθνική συνέλευση και εξέλεγε τη δική του εθνική επιτροπή, η οποία με τη σειρά της αντιπροσωπευόταν αναλογικά στην Κεντρική Επιτροπή της οργάνωσης, και κατ' επέκταση στο ετήσιο εθνικό συνέδριο.

Βέβαια, η κυρίως εβραϊκή σύνθεση της Φεντερασιόν –εξαιτίας και του ισχυρού εβραϊκού στοιχείου που υπήρχε στη Θεσσαλονίκη– την οδήγησε να συσπειρώσει ευρύτερα στρώματα του εβραϊκού προλεταριάτου, τα οποία, επειδή βρίσκονταν σε αντίθεση με τα πλούσια μέλη της κοινότητάς τους, ωθούνταν να αποκτήσουν ταξική συνείδηση. Έτσι, ο σοσιαλισμός φαινόταν να αποτελεί τη μόνη λύση, όχι μόνο ενάντια στους πλούσιους Εβραίους, αλλά και για την άμβλυνση των αντιεβραϊκών συναισθημάτων που καλλιεργούνταν στην ελληνική κοινότητα και επιπλέον για την αντιμετώπιση του προβλήματος του εθνικισμού μέσα σε μια πολυεθνική αυτοκρατορία. Ελλείψει δηλαδή εθνικής βάσης-κράτους, θεωρούσαν ότι η χειραφέτηση του εβραϊκού προλεταριάτου θα είναι αποτέλεσμα της χει-

29. Σχετικά με το ζήτημα του πολέμου και τη στάση των σοσιαλιστών και της Φεντερασιόν βλ. Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών (1989: 114-121).

ραφέτησης τόσο της εργατικής τάξης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας όσο και της διεθνούς εργατικής τάξης. Έτσι, η ομοσπονδιακή μορφή της Φεντερασιόν και η προσπάθειά της να έχει πολυεθνικά χαρακτηριστικά βοήθησαν στη μείωση της έντασης των διαφορών ανάμεσα στις εθνότητες, επειδή ακριβώς υπεράσπιζε την ταξική ενότητα έναντι της εθνικής πολυδιάσπασης.³⁰ Κατά συνέπεια, «[η] ομοσπονδιακή δομή θεωρούνταν αναγκαία εξαιτίας των ισχυρών εθνικών προκαταλήψεων που διαιρούσαν την πολυεθνική εργατική τάξη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αντανάκλούσε όμως και τις αντιλήψεις των σοσιαλιστών της Θεσσαλονίκης για την ομοσπονδιακή οργάνωση των λαών της».³¹

5. Αντί επιλόγου

Κρίνοντας συνολικά τη δράση της Φεντερασιόν, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η προσφορά της ήταν μοναδική για τη συγκρότηση της εργατικής τάξης και την ανάπτυξη του σοσιαλιστικού κινήματος. Αποτέλεσε, όχι μόνο μια εργατική πολυεθνική οργάνωση, παρά την υπεροχή του εβραϊκού στοιχείου, αλλά ήταν και μία από τις πρώτες οργανωμένες και από τις σημαντικότερες σοσιαλιστικές κινήσεις εκείνης της εποχής. Η έμφαση που έδινε η Φεντερασιόν στην οργάνωση της εργατικής τάξης φαίνεται και από την πρακτική των ηγετικών της στελεχών και ιδιαίτερα του Α. Μπεναρόγια. Μάλιστα ο ίδιος, προκειμένου να εδραιώσει τη δράση της οργάνωσης στην εργατική τάξη, εργάστηκε πρώτα ως καπνεργάτης και έπειτα ως τυπογράφος. Υπήρξε δε ο βασικός οργανωτής του πολυάριθμου και δυναμικού καπνεργατικού σωματείου της Θεσσαλονίκης,³² μέσω του οποίου απέκτησαν προσβάσεις και σε Καβάλα, Δράμα, Σέρρες, Ξάνθη και Γευγελή. Ο βασικός λόγος για τον οποίο επιλέχθηκε η παρέμβαση στους καπνεργάτες ήταν επειδή αυτοί αποτελούσαν τα πιο ριζοσπαστικά στοιχεία της εργατικής τάξης και ήταν οι μόνοι που εργάζονταν συγκεντρωμένοι σε παραγω-

γικές μονάδες των 500 ατόμων, όπου ήταν πιο εύκολη η προπαγάνδα και η συνδικαλιστική οργάνωση.³³

Η Φεντερασιόν επεκτάθηκε σε μια σειρά πόλεις της Μακεδονίας. Συνδέθηκε με τη Β' Σοσιαλιστική Διεθνή και αναγνωρίστηκε ως το επίσημο τμήμα της στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Μάλιστα, είχε πρωταγωνιστικό ρόλο στην προσπάθεια να συγκροτηθεί, μαζί με άλλες σοσιαλιστικές ομάδες, ενιαίο Οθωμανικό Σοσιαδημοκρατικό Εργατικό Κόμμα ως τμήμα της Β' Διεθνούς. Γι' αυτό συμμετείχε ενεργά στις σοσιαλιστικές συνδιασκέψεις που συγκαλούνταν είτε στο πλαίσιο των Βαλκανίων είτε στο πλαίσιο της Αυτοκρατορίας. Η πρώτη εφημερίδα της, η *Εφημερίς του Εργάτου* (*Χορνάλ ντε Λαβοραδόρ*), κυκλοφόρησε στις 15 Αυγούστου 1909, έβγαине σε όλες τις γλώσσες της πόλης (στα τουρκικά, στα βουλγαρικά, στα ισπανοεβραϊκά και στα ελληνικά) και διέκοψε την έκδοσή της τον Απρίλιο του 1910. Επιπρόσθετα, η Φεντερασιόν είχε καταφέρει να έχει μαζική σοσιαλιστική νεολαία, είχε δημιουργήσει εργατική λέσχη, ενώ στα γραφεία της στεγάζονταν μεγάλα εργατικά συνδικάτα, όπως η Ένωση Καπνεργατών. Επιπλέον, διέθετε βιβλιοπωλείο και δανειστική βιβλιοθήκη, προωθούσε τα εργατικά ταμεία αλληλοβοήθειας,³⁴ είχε λαϊκό καταναλωτικό συνεταιρισμό, συνεργατικό αρτοποιείο και επιτροπή καταπολέμησης των επιδημιών, έκανε προπαγάνδα κατά του αλκοολισμού,³⁵ ενώ λειτουργούσε επίσης τμήματα αθλητισμού, μουσικής και θεάτρου. Στην εργατική λέσχη γίνονταν μαθήματα εκμάθησης άλλων

33. Βλ. Μοσκόφ (1974: 142-143 και 213, υποσημείωση 18).

34. Επειδή οι Νεότουρκοι είχαν απαγορεύσει το συνδικαλισμό στους εργάτες των δημόσιων εταιρειών, η Φεντερασιόν προσπαθούσε μέσω των ταμείων να συνδικαλίζει ακίνδυνα τους εργάτες, εφόσον ήταν η μόνη επιτρεπτή μορφή οργάνωσης αυτού του χώρου. Βλ. Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών (1989: 90).

35. Η Φεντερασιόν έδινε μεγάλη έμφαση στη ζημιά που προκαλούσε το αλκοόλ, «αυτό το τρομερό δηλητήριο [που] παραλύει το μυαλό, εξαχρειώνει και αδυνατίζει το άτομο...», κατάσταση από την οποία, όπως υποστήριζαν, επωφελούνταν μόνο η αστική τάξη. Για το σκοπό αυτό κυκλοφορούσε φυλλάδια και δημοσίευε άρθρα, προκειμένου να ενημερώσει τους εργάτες για τις βλαβερές συνέπειες του αλκοολισμού. Βλ. Ιλιτζάκ (2004: 42).

30. Βλ. Ιλιτζάκ (2004: 47-53).

31. Βλ. Λιάκος (1985: 22).

32. Βλ. Μοσκόφ (1974: 151).

γλωσσών, πολιτικής οικονομίας, συνδικαλισμού, θεωρίας του σοσιαλισμού, επιστήμης, ιστορίας κ.ά.³⁶ Η κοινωνική επιρροή της Φεντερασιόν ήταν τόσο μεγάλη, που η εφημερίδα της, η *Λα Σολιδαριδάδ Οβραδέρα* (*Εργατική Αλληλεγγύη*), η οποία εκδόθηκε ένα χρόνο μετά τη διακοπή της πρώτης εφημερίδας – αρχικά εβδομαδιαία, κατόπιν δύο και μετά τρεις φορές την εβδομάδα –, είχε κατορθώσει να έχει τη μεγαλύτερη κυκλοφορία από όλες τις εφημερίδες της Θεσσαλονίκης, φτάνοντας στα τέλη του 1911 τα 3.000 αντίτυπα, ενώ την ίδια μεγάλη κυκλοφορία είχε και η τρίτη κατά σειρά εφημερίδα της, το *Αβάντι*, η οποία διαδέχθηκε τη *Λα Σολιδαριδάδ Οβραδέρα* το 1912, μετά το κύμα διώξεων την άνοιξη του ίδιου έτους και λίγο μετά την ένταξη της πόλης στην Ελλάδα. Μάλιστα, το *Αβάντι* θα επιζήσει για 24 περίπου χρόνια, ενώ μετά το 1918, οπότε η Φεντερασιόν ενσωματώθηκε στο ΣΕΚΕ-ΚΚΕ, θα κυκλοφορεί ως έντυπο του κόμματος απευθυνόμενο στην εβραϊκή κοινότητα.³⁷

Αν, μάλιστα, θέλαμε σε πολύ αδρές γραμμές να περιγράψουμε τη Φεντερασιόν, θα μπορούσαμε να τη χαρακτηρίσουμε ως πολιτικοσυνδικαλιστική σοσιαλιστική εργατική οργάνωση ομοσπονδιακής πολυεθνικής μορφής, η οποία είχε συγκροτηθεί στη Θεσσαλονίκη, όταν αυτή υπαγόταν ακόμη στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, από εργάτες, κυρίως Εβραίους, αλλά και Έλληνες, Τούρκους, Βούλγαρους, Σλάβους κ.ά., με σκοπό την ενοποίηση και την υπεράσπιση των συμφερόντων της εργατικής τάξης της περιοχής και την ενότητα του σοσιαλιστικού κινήματος.

Μετά την ένταξη της Θεσσαλονίκης στον υπόλοιπο ελλαδικό κορμό, και ιδιαίτερα μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους, η Φεντερασιόν αναδιοργανώθηκε, κατάργησε την ομοσπονδιακή της μορφή³⁸ και αποτέλεσε έναν από τους βασικούς συντελεστές της ενοποίησης και της συγκρότησης της εργατικής τάξης και του σο-

σιαλιστικού κινήματος στην Ελλάδα. Το 1917 συνέβαλε στην ίδρυση του Εργατικού Κέντρου Θεσσαλονίκης, ενώ διέκοψε τη λειτουργία της το 1918, όταν μαζί με άλλες σοσιαλιστικές οργανώσεις ίδρυσαν, στις 4 Νοεμβρίου 1918, το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος (ΣΕΚΕ), το οποίο ήταν ο πρόδρομος του ΚΚΕ. Ένα μήνα πριν, από τις 21 έως τις 28 Οκτωβρίου 1918, είχε συμβάλει αποφασιστικά στη δημιουργία της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ). Μάλιστα, ήταν η μεγαλύτερη οργάνωση που συμμετείχε τόσο στην ίδρυση της ΓΣΕΕ όσο και του ΣΕΚΕ. Πρωτεργάτης της Φεντερασιόν ήταν ο Βούλγαρος, εβραϊκής καταγωγής, Αβραάμ Μπεναρόγια.³⁹

6. Χρήσιμα συμπεράσματα για τη δράση των συνδικάτων σήμερα

Το ερώτημα που προκύπτει από τα προαναφερθέντα είναι πώς μπορεί το ιστορικό παράδειγμα της Φεντερασιόν να βοηθήσει στην προοπτική της ανασυγκρότησης του εργατικού-συνδικαλιστικού κινήματος.

Καταρχάς, όσον αφορά τα συνδικάτα, είναι αναγκαίο να επισημάνουμε ότι ο τρόπος με τον οποίο θα επιβιώσουν αποτελεί σήμερα υπόθεση εργασίας. Όπως φαίνεται, θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από την ικανότητά τους να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα που έχουν επιβάλει οι αλλαγές στην αγορά εργασίας και ιδιαίτερα να προσελκύσουν τα τμήματα των εργαζομένων που παραμένουν έξω από τις δομές του οργανωμένου συνδικαλιστικού κινήματος, για τους οποίους θα πρέπει να υπάρξουν τρόποι συλλογικής εκπροσώπησης.

Όμως, η ανασυγκρότηση του εργατικού-συνδικαλιστικού κινήματος, καθώς και η αναβάθμιση του περιεχομένου της συνδικαλιστικής παρέμβασης και διεκδίκησης, επιδέχεται πλέον και νέες μορφές οργάνωσης του κόσμου της εργασίας. Και εδώ η ιστορική εμπειρία, στην προκειμένη περίπτωση της Φεντερα-

36. Για μια πιο εκτεταμένη αναφορά στην ιστορία της Φεντερασιόν βλ. Λιάκος (1985: 33 και 41). Επίσης, Ιλιτζάκ (2004).

37. Βλ. Μοσκόφ (1979: 350-351).

38. Βλ. Λιάκος (1985: 29).

39. Για μια συνοπτική περιγραφή της λειτουργίας και της δράσης της Φεντερασιόν βλ. και Κορδάτος (1972: 236-266).

σίον, είναι απαραίτητη. Διότι, η ανασυγκρότηση της εργατικής τάξης και των συνδικάτων σημαίνει αξιοποίηση όλων των μορφών και των εμπειριών τόσο του παρελθόντος όσο και των σύγχρονων. Ως τέτοιες μπορούμε να αναφέρουμε κάποιες «από τα κάτω» πρωτοβουλίες, από νέες εργατικές ομάδες και συλλογικότητες, μέσα από τη δημιουργία επιτροπών αγώνα, εργατικών επιτροπών, εργατικών λεσχών σε επίπεδο γειτονιάς,⁴⁰ επιτροπών κατά της ανεργίας, εργατικούς συνδέσμους και συλλόγους, επιτροπών αυτοάμυνας, συντονισμό συνδικάτων, καταλήψεις χώρων εργασίας και προσπάθεια λειτουργίας των επιχειρήσεων κλπ. Επίσης, η συνεργασία με τοπικές λαϊκές συνελεύσεις και δίκτυα αλληλεγγύης, που επιτελούν έργο συμπληρωματικό-ενισχυτικό και όχι ανταγωνιστικό απέναντι στα συνδικάτα, τα οποία σε αρκετές περιπτώσεις μπολιάστηκαν με γνώσεις, εμπειρίες και πρακτικές ξεχασμένες αλλά εξαιρετικά πολύτιμες.⁴¹ Όλα αυτά και άλλα ακόμη, τα οποία μπορεί να ανακαλύψει η εργατική τάξη μέσα από τη δράση και τις εμπειρίες της, βοηθούν στην περαιτέρω ωρίμανση της συνείδησής της, ούτως ώστε να (ανα-)δημιουργεί τις δικές της δομές.

Με λίγα λόγια, το ζητούμενο είναι μέσα από τέτοιες πρωτοβουλίες και δράσεις να βρεθούν οι τρόποι για την ανασυγκρότηση των δυνάμεων της εργασίας και των συνδικάτων και να μείνουν ενεργοί οι άνθρωποι.

40. Μια τέτοια εργατική λέσχη, με πλούσια δράση, έχει δημιουργηθεί στη Νέα Σμύρνη, η οποία, εκτός από δράσεις για την οργάνωση και την υπεράσπιση των ανέργων, έχει οργανώσει μαθήματα αλληλεγγύης σε μαθητές που αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα, ενώ ταυτόχρονα παρεμβαίνει και στα ζητήματα του πολιτισμού με τη λειτουργία ομάδων θεάτρου, φωτογραφίας, κινηματογράφου, ζωγραφικής, μουσικής, δημιουργικής απασχόλησης παιδιών, συγκρότησης εργατικού πανεπιστημίου, καθώς επίσης ομάδας νομικών συμβουλών για εργατικά θέματα. Για περισσότερα βλ. Κεφαλληνού (2012). Επίσης, εργατικές λέσχες με παρόμοια δράση υπάρχουν πλέον σε πολλές περιοχές της Αθήνας (Περιστέρι, Νέα Ιωνία, Κυψέλη, Καλλιθέα, Κερατσίνι κ.α.).

41. Η εν λόγω προσέγγιση περιλαμβάνεται στην αδημοσίευτη εργασία του Καψάλη (2012).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δάγκας, Α. και Αποστολίδης, Α. (1986). «Για την εργατική τάξη στις περιοχές Θεσσαλονίκης-Μοναστηρίου και Αδριανούπολης την περίοδο 1908-1918», *Επιστημονική Σκέψη*, 30.
- Ιλιτζάκ, Σ. (2004). «Εβραϊκός σοσιαλισμός στην Οθωμανική Θεσσαλονίκη», στο Ιλιτζάκ, Σ. και Αγγελοπούλου, Μ., *Έλληνες και Εβραίοι Εργάτες στη Θεσσαλονίκη των Νεότουρκων*, Ιωάννινα: Ισνάφι.
- Καψάλης, Α. (2012). *Τα Ελληνικά Συνδικάτα στο Περιβάλλον της Οικονομικής Ύφεσης και Κρίσης* (αδημοσίευτη μελέτη).
- Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών (1989). *Η Σοσιαλιστική Οργάνωση Φεντερασιόν Θεσσαλονίκης 1909-1918*, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Κεφαλληνού, Ν. (2012). «Από την κατανάλωση στην παραγωγή πολιτισμού», *Πριν*, 24 Μαρτίου.
- Κορδάτος, Γ. (1972). *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, Ζ' έκδ., Αθήνα: Μπουκουμάνη.
- Λιάκος, Α. (1985). *Η Σοσιαλιστική Εργατική Ομοσπονδία Θεσσαλονίκης (Φεντερασιόν) και η Σοσιαλιστική Νεολαία: Τα Καταστατικά τους*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Μοσκόφ, Κ. (1974). *Θεσσαλονίκη 1700-1912: Τομή της Μεταπρατικής Πόλης*, Αθήνα: Στοχαστής.
- Μοσκόφ, Κ. (1979). *Εισαγωγικά στην Ιστορία του Κινήματος της Εργατικής Τάξης: Η διαμόρφωση της Εθνικής και Κοινωνικής Συνείδησης στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη.
- Τσιράκης, Β. (2012). *Σελανίκ*, Αθήνα: Τόπος.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Εμμανουήλ Μπενάκη 71Α
106 81, Αθήνα
Τηλ. +30 2103327779
Fax +30 2103304452
www.ineobservatory.gr

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο
είναι του συγγραφέα και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη
τις θέσεις της ΓΣΕΕ.

Γλωσσική επιμέλεια - Διορθώσεις: Στέλλα Ζούπα

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση: Αμαλία Χριστακοπούλου

Εκτύπωση - Παραγωγή: ΚΑΜΠΥΛΗ ΑΕΒΕ

© ΙΝΕ ΓΣΕΕ

ISSN: 1792-9989

Η παρούσα έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό
Κοινωνικό Ταμείο και το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής
Ασφάλισης στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος
«Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» 2007-2013.

